

Marmorplaadid ja kadunud lood

Lugupeetud kuulajad!

Täna, vabariigi aastapäeva eel ja eesti raamatu aasta hakul tahan alustada oma kõnet, maalides teile pildi ühest 13-aastasest tütarlapses. Noorest neiust, kelle süles lebab raamat – teos, mis õigupoolest sobiks mõne temavanuse noormehe riulisse. Sulgedes raamatukaane, sosistab vaikne hää tema oimus lause lapsepõlves lemmikuks saanud filmist “Nimed marmortahvilil”: “Tahad paneme aja seisma?”, sest tüdruku jaoks on see peatunud.

Igal inimesel on arvatavasti jutustus, muinasjutt, romaan või novell, mis on teda vähesel määral kõnetanud. Mõni lapsena kuuldud lugu lasteaias, koolis kohustuslikult loetud raamat, mille esimesi ridu lugedes tahtsid silmad kinni vajuda. Lehti aga edasi lapates leidsid sel hetkel nende kaante vahelt sügavama sõnumi, mis kõnetas sind kogu eluks. Seose alanud raamatuaastaga, tuleks esmajoones äramärkida noorte seas leviv tabu, et vanad raamatud on igavad. Selle võiks aga ümber sõnastada niimoodi: vanades raamatutes on lihtsalt kasutusel palju sõnu ja väljendeid, millest tänapäevane nooruk enam aru ei saa. Kuid nendes võib peituda üliolulisi sõnumeid.

Paar aastat tagasi kirjanduse tunnis juhtusin lugema üht katkendit Albert Kivika romaanist “Nimed marmortahvilil”. Tekst tundus sõnastuselt vanamoeline ja pisut raskesti arusaadav, kuid midagi selles köitis mind. Meenutasin seda silmitsedes, kuidas lasteaiaaegaliselt sai isaga samanimelist filmi vaadatud, mille kõrvale meeldis talle jutustada ta erinevaid fakte, mida vabadussõjast kuulnud oli. Tol päeval peale tundide lõppu seisin ma raamaturiiulite vahel, käes marmormustrilise kaanega raamat. Oleks ma vaid aimanud, kuidas lähevad mulle sügavalt hinge lood ja juhtumised, mis nende ridade vahel peitusid. Lood, kuidas põlvkond, mis oli määratud tulevast vabariiki üles ehitama, otsustas panna enda pea pakule selle eest. Lood, mis hoidsid sügaval nõukogude ajal elus usku kadunud vabariiki, mil raamatu omamine oli rangelt karistatav. Usku ka rahvuseeposesse Friedrich Reinhold Kreutzwaldi sulest kirjutatud värssi:

“Aga ükskord algab aega,

Kus kõik piirud kahel otsal lausa löövad lõhkendama;

Lausa tuleleeki lõikab

Käe kaljukammitsasta –

küll siis Kalev jõuab koju

**Oma lastel' õnne tooma,
Eesti põlve uueks looma.”**

Vabadussõja-aegsetesse kooliõpilastesse rinnetel on suhtunud tihti nagu ilusasse muinasjuttu või legendi. Noored aga uskusid sellesse, mida paljud täiskasvanud ei pidanud reaalsuseks – võitu suure ja võimsa kommunistliku Venemaa üle. Nad hakkasid vastu iseenese vanematele, põgenedes kodudest otse rindejoonel tegutsenud üksustesse. Nad tegid seda, haarates ka mõnikord kaasa oma nooremad vennad, kes võisid olla ainult 12-13-aastased. Nad leidsid kõige selle kaose, hirmu ja jõleduste vahelt ka hetki, kus tunda rõõmu hinge üle, mis neil veel sees oli. Nad maksid ränka hinda oma vaimse tervise arvelt, kuid tundsid uhkust riigi üle, mille loomisel oli olnud neil oma osa. Ja meie tembeldame õppursõdurite lood muinasjuttudeks? Usume, et nende panus oli vähem tähtsam, sest nad olid ainult “lapsed”? Häbi meil olgu. Häbi olgu justnimelt neil, kes seda väita julgevad.

Raamatut sulgedes ei tundnud ma mitte aja peatumist, vaid aeg oleks justkui tagasi keeratud aastasse 1918. Mõte, et minusugused, meiesugused noored üle saja aasta tagasi andsid oma elu omariikluse tõeks saamise eest, üheainsa asja, mis on surelikule kõige kallim maailmas. Tänutäheks said nad ainult külmad marmorplaadid, mis pidid kasvavale noorsoole andma edasi nende lugu. Paljud tahvlid aga unustati, need tuhmusid, võeti okupatsiooni ajal maha, halvemal juhul lausa hävitati. Oled sa üksainus kordki lugenud, mis on mõnele ausambale või mälestustahvlile päriselt graveeritud?

Poleks koolinoori olnud tol hetkel, kui rahvaväe mobilisatsioon läbi kukkus, hetkel mil isamaa enim mehi vajas, poleks meil võib-olla ka tänast Eesti Vabariiki – kes teab?

Nii et noored, võtke aga kätte need koltunud ja tuhmunud raamatud – iial ei või teada, mis lugu neil teile rääkida on.

Ilusat peatset vabariigi aastapäeva ja tänan kuulamast!

Mari-Liis Järv

10 K²

30.01.2025